

Asia: VN/24963/2022

Rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistio

1. Esitutkintaprosessia koskevat kehittämissuositukset

Viranomaisarkinta rikosilmoituksen kirjaamisessa

Työryhmä pitää tarpeellisena arvioida rikosilmoituksen kirjaamisen edellytyksiä. Ehdotuksen mukaan lähtökohtana tulisi olla esitutkinnan 3 luvun 1 §:ssä nimenomaisesti säädetty esitutkintaviranomaisen viran puolesta suorittama arkinta, jonka perusteella esitutkintaprosessin ulkopuolelle rajattaisiin ne asiat, joissa ei selvästi ole kyse rikoksesta tai rikosoikeudellisesta menettelystä, vaikka ilmoittaja näin arvioisikin. Kirjaamattomuustilanteissa esitutkintaviranomainen ei tekisi alustavia selvittelytoimia eikä pyytäisi ilmoitusta koskevia täydennyksiä eikä tekisi asiasta kirjallista päätöstä.

Valtakunnansyyttäjän toimiston näkemyksen mukaan ehdotettu menettelytapa olisi kannatettava ehdottoman selvästi rikosprosessiin kuulumattomissa asioissa. Valtakunnansyyttäjän toimisto suhtautuu kuitenkin varauksellisesti siihen, miten ilmoituksen kirjaaja tunnistaa tällaisen selkeästi ei-kirjattavan asian.

Kirjaamatta jättämisen kynnyks ei saisi madaltua epäselvien ilmoitusten tai vaikeiden asioiden takia. Esimerkiksi hankala sopimusoikeudellinen asia saatetaan tulkita siviiliasiaksi tunnistamatta siinä mahdollisesti piilevää rikosoikeudellista kysymystä ja asia jätetään kirjaamatta.

Ehdotetussa menettelyssä on vaarana myös se, että ilmoituksen tekijöiden pyynnöt syyttäjälle koskien esitutkinnan toimittamista lisääntyvät nykyisestään. Lisäksi pyynnöt tulisivat olemaan kirjaamattomuustilanteissa vailla esitutkintaviranomaisen alustavia selvittelytoimia ja ilmoitusta koskevia selventäviä täydennyksiä.

Esitutkinnan aloittamista edeltävät toimenpiteet

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa työryhmän ehdotusta säännökseksi, joka selventäisi, mitä alustavilla selvittelytoimilla ja varsinaisilla esitutkintatoimenpiteillä tarkoitetaan ja mikä on niiden ero.

Alustavat selvittelytoimet ovat perusteltuja etenkin, mitä vakavammasta rikosepäilystä on kysymys. Esitutkintaviranomaisella tulisi olla tapauskohtainen harkintavalta, mitä alustavia toimenpiteitä asiassa tulisi suorittaa.

Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen

Työryhmä ehdottaa, että esitutkintalain 3 luvun 3 §:ssä tai muussa soveltuvassa säännöksessä säädettäisiin siitä, että esitutkintatoimenpiteet voitaisiin suhteuttaa asian laatuun ja vakavuuteen sekä toimenpiteistä aiheutuviin kustannuksiin esitutkintaviranomaisen harkinnan perusteella.

Ehdotuksessa todetaan, että säännöksellä ei olisi tarkoitus muuttaa syyttäjän valtuuksia esitutkinnassa. Valtakunnansyyttäjän toimisto toteaa, että ehdotetun kaltainen säännös esitutkintalain 3 luvun 3 §:ään tai muuhun soveltuvaan kohtaan vaatisi kuitenkin tarkennuksen esitutkintalain 5 luvun 2 §:ään sen varmistamiseksi, että esitutkintaviranomaisen on toimitettava syyttäjän tarpeelliseksi katsoma esitutkintatoimenpide.

Todettakoon lisäksi, että esitutkintalain 5 luvun 3 § sääntelee esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välistä esitutkintayhteistyötä, jonka piiriin kuuluu juuri edellä kerrotun kaltaiset asiat syyttäjälle ilmoitetuissa tutkittavissa asioissa. Niissä tutkittavissa asioissa, joissa ilmoitusta syyttäjälle ei ole tehty, tutkinnanjohtaja käyttää edellä mainittua harkintavaltaa jo nykyiselläänkin.

Mainittakoon lisäksi, että tilanteet, joissa jätetään tekemättä asianosaisen esitutkinnan tai loppulausuntojen yhteydessä pyytämä esitutkintatoimenpide, asiasta tulisi tehdä merkintä esitutkintapöytäkirjaan lyhyine perusteluineen tai esitutkintalain 11 luvun 1 §:n tarkoittama esitutkinnan päätös siitä, miksi toimenpidettä ei ole tehty. Jos torjuttua pyyntöä ei ole dokumentoitu ja perusteltu, se usein rasittaa oikeudenkäyntiä ja asian ajamista läpi koko prosessin.

Esitutkinnan muotomääräykset

Työryhmän ehdotus esitutkintavelvoitteiden ja niin sanottujen esitutkinnan muotomääräysten tarkastelusta suhteessa esitutkinnan tavoitteisiin, asianomistajan oikeusturvaan ja toimenpiteillä saatavaan hyötyyn ja laatuun rikosprosessia on kannatettava.

Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Esitutkintalain 3 luvun 9 § mahdollistaa jo nykyisessä muodossaan varsin tehokkaasti mahdollisuuden karsia vähäisiä rikoksia. Säännös on kuitenkin varsin väljästi muotoilu sisältäen määritelmän ”rikos, jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä”.

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa työryhmän ehdotusta säännöksen tarkentamisesta ja soveltamisalan kuvaamisesta pykälän perusteluissa.

Esitutinnan keskeyttäminen

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa työryhmän ehdotusta esitutinnan keskeyttämisperusteiden laajentamisesta ehdotuksessa esitetyin tavoin.

Kyseisen kohdan 6.2.4 viimeisessä kappaleessa viitataan edellä kohdassa 6.2.1 esitutkintalain 3 luvun 1 §:ään tehtyyn ehdotukseen.

Valtakunnansyyttäjän toimisto toteaa, huomioon ottaen esitutkintalain 5 luvun 3 §:n säännökset esitutkintayhteistyöstä, että esitutinnan keskeyttäminen syyttäjälle ilmoitetussa rikosasiassa kuulunee esitutkintayhteistyössä neuvoteltavien asioiden piiriin.

Esitutinnan rajoittaminen

Työryhmän toteamus tarpeesta yhdenmukaistaa esitutinnan rajoittamisen soveltamiskäytäntöä on kannatettava. Koulutuksen ja viranomaisten ohjeistuksen lisäämisellä voidaan vaikuttaa siihen, että rajoittamista osataan käyttää tehokkaasti ja oikein niissä tapauksissa, joihin se soveltuu. Menettely myös lisäisi soveltamiskäytännön valtakunnallista yhdenmukaisuutta.

Perusteluvollisuus, valtakunnalliset fraasimallit esitutkintaviranomaisten ratkaisuisa

Työryhmä ei esitä esitutkintaviranomaisen ratkaisujen perusteluvollisuuden kevennyttä. Ehdotus on kannatettava ja merkityksellinen erityisesti ratkaisukäytännön yhdenmukaisuuden, päätösten perustelujen avoimuuden ja asianosaisen mahdollisen muutosharkintaprosessin kannalta.

Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen kuultavalle

Kuultavan tietoisuus ja ymmärtäminen häneen kohdistuvista oikeuksista ja velvollisuuksista esitutkinnassa on yksi rikosprosessin olennainen edellytys huomioiden myös rikosprosessin mahdolliset myöhemmät vaiheet. Työryhmän ehdotus toimittaa kuulusteluun tulevalle asianosaiselle sähköpostilla etukäteen tutustuttavaksi esitutkintalaissa säädetyt ilmoitukset sen lisäksi, että ne vielä käydään kuultavan kanssa läpi kuulemisen aluksi on kannatettava.

Menettämisseuraamusten täytäntöönpanotehtävien jaon arviointi

2. Kevennettyjä rikosasioiden menettelyjä koskevat kehittämissuositukset

Sakkomenettelyn kokonaisuudistus ja muut sitä koskevat ehdotukset

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa sakkomenettelyn keventämistä ja selkeyttämistä sekä sen käyttöalan laajentamista. Työryhmän muistiossa on tuotu ansiokkaasti esille tapoja, joilla rikosprosessia voisi helpottaa.

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa erillistä sakkomenettelyä koskevan kokonaistarkastelun käynnistämistä. Koska muutosvaihtoehtoja on tarkoituksenmukaisinta arvioida tarkemmin tuossa yhteydessä, ei muistiossa esitetyistä seikoista ole tässä vaiheessa enempää lausuttavaa. Valtakunnansyyttäjän toimisto toteaa kuitenkin jo tässä vaiheessa, että erillistarkastelussa olisi hyödyllistä tutustua Ruotsin 'strafföreläggande'-menettelyyn, jossa on piirteitä Suomen sakko- ja kirjallisesta menettelystä.

Suppea esitutkinta

Suppean esitutkinnan käytön lisääminen nopeuttaisi rikosprosessia ja säästäisi esitutkintaviranomaisten resursseja. Valtakunnallinen yhdenmukaistaminen on kannatettavaa. Epäillyn rikoksen riittävän hyvä selvittäminen tulee kuitenkin edelleen varmistaa, jotta syyttäjien ei tarvitsisi pyytää lisätutkintaa. Tärkeää on, ettei suppea esitutkinta laajene käytännön soveltamistilanteissa muihin kuin yksinkertaisiin ja selviin asioihin.

Epäillyn paikallapysymisvelvollisuus haasteen tiedoksiantoa varten, syyttäjähasteet ja pikaoikeudenkäynnit

Valtakunnansyyttäjän toimisto yhtyy työryhmän näkemykseen syyttäjähasteiden tärkeydestä ja koulutuksen merkityksestä.

Syyttäjälaitos pyrkii syyttäjähasteiden mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön. Syyttäjähasteiden käyttö edellyttää hyvää yhteistyötä erityisesti syyttäjien ja poliisien välillä. Syyttäjähasteasioiden keskittäminen poliisissa, Syyttäjälaitoksessa ja tuomioistuimissa parantaa osaamista ja tehostaa niiden käyttöä.

Esitutkintalain 10 luvun 2 a §:n mukaisten paikallapysymismääräysten määrää ei ole toistaiseksi tilastoitu Syyttäjälaitoksessa ainakaan valtakunnan tasolla. Syyttäjälaitos pyrkii kuitenkin koko ajan parantamaan tilastointiaan. Vuoden 2023 alusta otettiin esimerkiksi käyttöön eri varallaolojärjestelmiä koskeva toimenpidelomake, johon varallaolotoimenpiteet kirjataan. Valtakunnansyyttäjän toimiston tietoon ei kuitenkaan ole tullut, että syyttäjähasteen antaminen olisi estynyt sen takia, että rikoksesta epäilty olisi esitutkinnan päätyttyä päässyt poistumaan paikalta ennen haasteen tiedoksiantoa.

Pikaoikeudenkäyntien lisääminen on kannatettavaa. Se vaatii erityistä aktiivisuutta poliisilta, syyttäjiltä ja tuomioistuimelta. Rikosprosessiketjun toimijoilla tulisi olla koko ajan valmiudet pikaoikeudenkäyntien järjestämiseen, jotta siitä saataisiin tarvittava hyöty. Pikaoikeudenkäynnit olisi syytä keskittää kussakin viranomaisessa, jotta ne voitaisiin järjestää mahdollisimman vähällä vaivalla ja jotta kynnys niiden käyttöön olisi matala. Pikaoikeudenkäyntien lisääminen vaatisi myös tiivistä kolmikantayhteistyötä mainittujen viranomaisten kesken.

Rikosasioiden nopeutettu käsittely (Ruotsin malli)

Ruotsin mallia nopeutetusta käsittelystä olisi syytä selvittää tarkemmin jatkossa. Hyödyllistä olisi, että nopeasti käsiteltävät asiat keskitettäisiin muissakin rikosprosessiketjun viranomaisissa samankaltaisesti kuin Syyttäjälaitoksessa on tehty keskittämällä ne nopeaan toimintoon, NOTOon. Kokonaiskäsittelyä olisi varaa nopeuttaa huomattavasti valtaosassa rikosasioita.

3. Rikosasioiden sovittelua koskevat kehittämisehdotukset

Sovittelumahdollisuuden tunnistaminen, esitutkinnan toimittaminen ja asianosaisten suostumukset

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa sovittelun lisäämistä, laajentamista ja kehittämistä mahdollisuuksien mukaan.

Valtakunnansyyttäjän toimisto pitää kuitenkin tärkeänä näytön saamisen turvaamista siltä varalta, että sovitteluprosessi ei käynnisty lainkaan tai se ei päädy sopimukseen taikka sopimusta ei lopulta täytetä, jolloin esitutkintaa on jatkettava. Sama tilanne voi tulla eteen, jos syyttäjä ei sovinnosta huolimatta tee esitutkinnan rajoittamispäätöstä, kun kyseessä on virallisen syytteen alainen rikos.

Muistion mukaan vuonna 2021 yli 60 % sovitteluun ohjatuista asioista ei lopulta ole päättynyt sopimukseen. Muistiosta ei ilmene, kuinka suuressa osassa tapauksista saavutettu sopimus on lopulta täytetty.

Prosessieconomisista syistä sovittelu on hyvä käynnistää mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tämä saattaa kuitenkin vaarantaa epäillyn rikoksen selvittämisen, jos esitutkintaa onkin myöhemmin jatkettava. Siksi on arveluttavaa, että asia lähetettäisiin sovitteluun ennen kuin mitään esitutkintatoimenpiteitä on tehty. Asian selvittäminen esimerkiksi vasta kuukausien kuluttua voi olla hankalaa.

Muistiossa ei ole mainintaa esitutkinnan rajoittamisesta ns. kohtuusperusteella silloin, kun sovintoon on päästy. Esitutkinnan rajoittaminen on keskeinen päätöslaji silloin, kun kyse on virallisen syytteen alaisesta rikoksesta.

Näillä perusteilla muistiossa mainittu toinen malli vaikuttaa parhaimmalta, vaikka se ei olekaan prosessiekonomisin vaihtoehto silloin, kun sopimus täytetään. Vaikka tämä vaihtoehto ei keventäisi poliisin työtä merkittävästi, keventyisi syyttäjän työ, koska esitutkinnan rajoittaminen on päätöslajina joutuisampi kuin syyttämättä jättäminen. Asianomistajarikoksissa ja esitutkintalain 3 luvun 9 §:n mukaisissa tapauksissa taas poliisi voisi itse tehdä päätöksen eikä syyttäjän toimenpiteitä tarvittaisi lainkaan.

Rikosasioiden sovittelu tuomioistuimessa

Muistion perusteella jää hieman epäselväksi, mitkä tuomioistuinsovittelun hyödyt voisivat olla verrattuna sovittelutoimen järjestämään sovitteluun. Kaksi eri menettelyä sovittelulle aiheuttaisi todennäköisesti epäselvyyttä ja rikosprosessi hankaloituisi. Valtakunnansyyttäjän toimisto on lähtökohtaisesti mahdollisimman selkeän prosessin kannalla. Lisäksi poliisin, syyttäjien ja tuomioistuimen resursseja tulisi pyrkiä vahvemmin kohdistamaan vaativien asioiden käsittelyyn. Nämä seikat eivät puolla tuomioistuinsovittelua.

Muistiosta on kuitenkin pääteltävissä, että tuomioistuinsovittelu saattaisi olla rikosasioissa tuloksellisempaa kuin sovittelutoimiston sovittelu. Mikäli tällainen mahdollisuus on olemassa, tuomioistuinsovittelun toimivuutta olisi hyvä selvittää tarkemmin

4. Syyteneuvottelua koskevat kehittämissuhteet

Käyttö, soveltamisala ja ajoitus

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa syyteneuvottelun soveltamisalan laajentamista nykyistä useampiin rikosnimikkeisiin. Lisäksi tulisi tutkia mahdollisuuksia lisätä syyteneuvottelun soveltamisalan piiriin mahdollisuus neuvotella liiketoimintakiellosta, rikoshyödyistä ja muista menettämisseuraamuksista sekä oikeushenkilön rangaistusvastuusta. Tarkastelua edellyttää myös tunnustamismenettelyn ja syyteneuvottelun toiminnalliset vaatimukset, jotta niissä olevat mahdolliset ongelmakohdat tunnistettaisiin. Esitutkinnassa tapahtuva tunnustamismenettely on jäänyt äärimäisen vähälle käytölle käytännössä.

Syyteneuvottelu tai tunnustamismenettely ei saisi sisältää prosessiekonomisesti aikaa vievää asiakirjojen laatimista sekä niiden kirjaamista käytössä oleviin tietojärjestelmiin, vaan asiallisesti dokumentoitu muistio neuvottelusta ja sen lopputuloksesta tulisi olla riittävä.

Oikeusministeriö on asettamassa syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön muutostarpeita pohtivan työryhmän, jossa menettelyn nykytila sekä siihen liittyvät muutostarpeet tulevat kartoitettua.

Seuraamusharkinta ja rikosasiaan liittyvät vaatimukset sekä asianomistajan rooli ja suostumus menettelyyn

Nykyinen sääntely edellyttää asianomistajan suostumusta syyteneuvottelulle, mutta ei esitutkintavaiheessa tapahtuvalle tunnustamismenettelylle. Järjestelmän yhtenäistäminen olisi tarkoituksenmukaista siten, että asianomistajan suostumus ei olisi ehdoton edellytys syyteneuvottelun käyttämiselle kummassakaan menettelyssä

5. Hallinnollisia seuraamuksia koskevat kehittämissuositukset

Rangaistusluonteisten hallinnollisten seuraamusten tehokas hyödyntäminen ja uudet mahdollisuudet

Työryhmän ehdotus hyödyntää rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia nykyistä enemmän on kannatettava. Samoin kannatettava on työryhmän näkemys soveltaa tehokkaammin jo olemassa olevaa hallinnollisia seuraamuksia koskevaa lainsäädäntöä.

6. Rikosprosessia tuomioistuimissa koskevat kehittämissuositukset

Automatisoitu muistutusjärjestelmä pääkäsitteilyjen peruuntumisen ehkäisemiseksi

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa työryhmän ehdotusta ottaa tuomioistuimissa käyttöön automatisoitu tekstiviestin lähettämällä tapahtuva muistutusjärjestelmä henkilökohtaisesta saapumisesta oikeudenkäsitteilyyn. Itä-Uudenmaan käräjäoikeudessa on ollut positiivista kokemusta menettelystä turhien poissaolojen vähentymisenä.

Oikeudenkäynnin tiedoksiantosääntely - puhelintiedoksiannon käyttöalan laajentaminen haasteen tiedoksiannossa, sähköinen tiedoksiantomenettely

Työryhmän ehdotus säilyttää nykyiset haastehakemuksen tiedoksiantomenetelmät on perusteltu. Kuitenkin sähköisen todisteellisen tiedoksiannon käyttöalaa ja mahdollisuuksia sekä sen laajentamista on perusteltua tutkia ja arvioida.

Lykkäyssäännöstö ja noudon kiinnioloaika

Työryhmän toteamus noutomääräysten tehokkaammasta käytöstä soveltuviin tilanteisiin on kannatettava. Pohdinta noudon kiinniottoajan pidentämisestä viidestä vuorokaudesta esimerkiksi seitsemään vuorokauden nostaa vastakkaisia näkökulmia. Nykyinen viiden vuorokauden kiinniottoaika voi olla haasteellinen esimerkiksi tilanteissa, joissa kyseisiin päiviin sisältyy viikonloppu ja/tai pääkäsitteilyyn tavoitettavia henkilöitä on useita. Vapaudenmenetyksellä ei toisaalta saisi kestä pidempään kuin oikeudenkäynnin turvaamisen kannalta on välttämätöntä ja että kiinniottoajan pidentämiselle tulisi esittää perusoikeusnäkökulmasta hyväksyttävät perusteet. Hyväksyttävien perusteiden voisi olla juuri eri osapuolten oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa sekä tavoitteet rikosprosessin tehostamiseksi ja sujuvoittamiseksi samoin tuomioistuinten konkreettiset

kokemukset pääkäsittelyiden peruuntumisesta ja järjestämisen vaikeudesta nykyisen viiden vuorokauden kiinniottoajan puitteissa.

Poissaolokäsittelyjen soveltamisala

Soveltamisalan laajentamismallit ovat kannatettavia. Vastaajan antaman suostumuksen edellyttäminen yli kolmen kuukauden pituisen vankeusrangaistuksen tuomitsemiseen supistaa käytännössä merkittävästi poissaolokäsittelyn käyttöalaa.

Valtakunnansyyttäjän toimisto toivoo erityisesti, että tuomioistuimet suostuisivat nykyistä laajemmin käsittelemään rikosasioita vastaajan poissaolosta huolimatta, vaikka asiassa esitettäisiin myös henkilötodistelua. Olennaista on se, että vastaaja on tietoinen asiassa esitettävästä todistelusta ja että hänellä on halutessaan mahdollisuus saapua käsittelyyn. Käräjäoikeuksien käytännöt ovat kirjavina. Tällä tavalla saataisiin nykyistä huomattavasti laajempi juttukanta ns. poissaolokäsittelyyn, eikä oikeudenkäyntejä jouduttaisi niin usein peruuttamaan.

Kirjallisen menettelyn käyttöala, soveltaminen ja yhdenmukaisuus

Muistiosta ilmenevät käyttöalan laajentamishdotukset ovat kannatettavia. Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa myös ajatusta siitä, että haastehakemukselle asetettavia kriteerejä riidattomissa asioissa arvioitaisiin jatkoselvittelyssä tarkemmin.

Kuten muistiostakin ilmenee, nykyistä suurempi osa soveltamisalaan kuuluvista asioista tulisi jo nykyisin pyrkiä saattamaan kirjalliseen menettelyyn. Ongelmaksi on muodostunut esimerkiksi se, että vastaajat eivät toimita suostumuslomakkeita tuomioistuimeen.

Perusteluvollisuus ja valtakunnalliset fraasimallit tuomioistuinten ratkaisuisissa

7. Rikosasioiden valmistelua koskevat kehittämissuositukset

Preklusio ja siihen rinnastuvat keinot

Rikosprosessin sujuvoittamisen sekä jäntevän ja keskitetyn pääkäsittelyn ja kaikille osapuolille oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin aikaan saamisen yksi keskeinen tekijä on keskeisten riitakysymysten hahmottaminen ja niiden vaatiman todistelun oikea-aikainen nimeäminen.

Valtakunnansyyttäjän toimiston käsityksen mukaan edellytys, että vastaajakin nimeää todistelunsa ja/tai ottaa kantaa syytteen teonkuvaukseen asian valmistelussa, ei raunioita vastaajan

itsekriminointisuojaaja eikä puolustuksen suosimisen periaatetta eikä vastaajan syyttömyysolettamaa. Päinvastoin asiassa on kysymys kaikkien osapuolten edun mukaisesta oikeudenkäynnin etupainotteisesta valmistelusta. Asianosaisten aktiivisuus tässä valmistautumisessa on ensiarvoisen tärkeää etenkin, kun oikeusjärjestelmässämme ollaan siirtymässä todistelun vastaanottamiseen ääni- ja kuvataallenteelle käräjäoikeudessa niin, että todistelu on vastaanotettavissa muutoksenhakuasteessa kyseiseltä ääni- ja kuvataallenteelta jäsennellysti.

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannatta työryhmän ehdotusta selvittää preklusion soveltuvuutta rikosprosessiin koskien todistelun nimeämisen veloitetta kaikkien osapuolten kohdalla. Ottaen huomioon oikeusprosessin painottuminen alioikeuteen preklusion tulisi koskea jo alioikeusmenettelyä. Preklusion ei olisi välttämätöntä olla täysin ehdoton, vaan todistelun nimeäminen voisi olla mahdollista valmistelun jälkeenkin pääkäsittelyn kuluessa, jos asianosainen esittää pätevän syyn, miksi todisteen nimeäminen ei ollut mahdollista aiemmin. Uuden todistelun nimeämiseen ja hyväksymiseen muutoksenhaussa tulisi olla korkea kynnyks.

Todistelun ilmoittaminen sanktion ohella

Valtakunnansyyttäjän toimisto toteaa, että työryhmän esittämä Saksan rikosprosessilain kaltainen malli on selvittämisen arvoinen menetelmä.

Rikosasian vastaajan käsitys syytteen teonkuvauksesta ja todistelusta

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa vastaajan velvoittamista esittämään käsityksensä syytteen teonkuvauksesta ja tarvittavasta todistelusta viimeistään rikosasian valmistelun aikana. Vastaajan käsityksen ja todisteiden nimeäminen tapahtuisi luonnollisesti viimeisenä kaikista prosessin osapuolista. Veloitteen keskeinen tavoite on jännevän, keskitetyn ja yhdenjaksoisen pääkäsittelyn aikaan saaminen. On vaikea nähdä, miten vastaajankaan etujen mukaista olisi prosessin viivyttäminen todistelunsa ja kannanottojensa panttaamisella, kun otetaan huomioon rikosprosessien nykyinen pitkä kokonaiskesto ja oikeudenkäynnin lopussa usein esitetyt korvausvaatimukset oikeudenkäynnin viipymisen takia.

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta on käytetty rikosasioissa todella harvalukuisesti, kuten työryhmä toteaa. Valtakunnansyyttäjän toimisto katsoo kuitenkin, että rikosprosessin sujuvoittamiseksi tämänkin vaihtoehdon sääntelymahdollisuudet olisi tutkittava sekä vastaajan korvausvelvollisuuden että edustajan, asiamiehen ja avustajan korvausvelvollisuisuuden näkökulmasta.

Pääkäsittelyn ulkopuolella ennakkolisesti tapahtuva todistajan tai asianosaisen kuuleminen

Työryhmä esittää pääkäsittelyn ulkopuolella tuomioistuimen päätöksen nojalla ennakkolisesti tapahtuvan todistajan tai asianosaisen kuulemisen arviointia. Kuuleminen voisi tapahtua jo esitutkinnan aikana tai sen jälkeen, mutta ennen pääkäsittelyä kuten muistion tekstissä esitellystä Ruotsin mallista käy esille. Työryhmä näkee menettelyn hyvinä puolina todistelun turvaamisen, kuultaviin vaikuttamisen vähenemisen ja rikosasioiden sujuvoittamisen.

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa menettelyn tutkimista. Edellä esitettyjen etujen lisäksi on kuitenkin huomattava, että esitutinnan aikainen kuuleminen edellyttää tutkinnan vaiheen huolellista punnintaa, jotta kuultavalle osataan kerralla esittää kaikki asiaan vaikuttavat merkitykselliset kysymykset ja jotta esitutinnan kyseisessä vaiheessa on tämän mahdollistamiseksi riittävästi tietoa ja materiaalia olemassa. Esitutkimateriaali tulisi myös voida luovuttaa asianosaisten käyttöön kuulemiseen valmistautumiseksi. Esitutkimateriaalin salaisena pysymisen turvaaminen saattaisi olla myös haaste kyseisessä tilanteessa. Olipa kuuleminen esitutinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, se asettaa omat aikataululliset haasteet asianosaisten valmistautumiselle kuulemiseen esitutkimateriaaliin tutustumisineen. Eri henkilöiden kuulemisia voi lisäksi olla useina eri ajankohtina. Menettelyssä on vaarana myös näytön vastaanottamisen pirstaloituminen sekä suullisen välittömän ja yhdenjaksoisen pääkäsittelyn etujen menettäminen. Aikaväli eri kuulemisten ja pääkäsittelyn välillä voi muodostua hyvinkin pitkäksi ja tuomioistuimen voi olla hankala palauttaa mieleensä vastaanotetun näytön sisältöä. Tässä tilanteessa tosin todistus on katsottavissa kärjäoikeudessakin uudelleen ääni- ja kuvatallenteelta.

8. Kärjäoikeuksien kokoonpanoja koskevat kehittämissuhteet

Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen

Työryhmä esittää yhden tuomarin kokoonpanon laajentamista rikosasioidenkin, joissa teosta voitaisiin tuomita enemmän kuin neljä mutta enintään kuusi vuotta vankeutta.

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa työryhmän ehdotusta, kunhan perustuslakivaliokunnan kannan mukaisesti tässä kokoonpanossa käsiteltäväksi ehdotetut asiat ovat sellaisia, jotka asiallisesti soveltuvat kevyemmän kokoonpanon ratkaistavaksi.

Lautamiesjärjestelmän tarpeellisuus

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa työryhmän ehdotusta siitä, että lautamiesjärjestelmän kehittämisen sijaan kärjäoikeuksien mahdollisuuksia käyttää useamman ammattituomarin kokoonpanoja tulisi parantaa ja näitä kokoonpanoja soveltaa asian laadun ja laajuuden sitä edellyttäessä. Työryhmän muistion nykytilaosiosta on todettavissa tilastotietojen pohjalta, että lautamieskokoonpanon käyttäminen on vähentynyt esimerkiksi vuoden 2010 6,9 prosentista vuoden 2021 4 prosenttiin käsitellyistä rikosasioista. Edelleen lautamiesjärjestelmän käyttämisen ja kehittämisen puolesta ei ole juurikaan tullut esille sitä puoltavia seikkoja. Päinvastoin mietinnön kirjaukset kertovat siitä, että lainsäädäntö ja rikosprosessit ovat vaikeutuneet ja monimutkaistuneet niin, että rikosasioiden ratkaiseminen edellyttää yhä enemmän asianmukaista koulutusta.

9. Kehittämissuhteet korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja koskevista menettelyistä

Ennakkopäätöskysymysmenettely

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa työryhmän näkemystä selvittää menettelyä, jossa kärjä- tai hovioikeus voisi siirtää käsiteltävänä olevassa asiassa ilmenevän ennakkopäätöskysymyksen

korkeimman oikeuden ratkaistavaksi. Korkein oikeus on työryhmän esityksen mukaan eri yhteyksissä ehdottanut harkittavaksi ennakkopäätöskysymystä koskevaa menettelyä.

Merkityksellistä asiassa rikosprosessin sujuvoittamisen kannalta on myös se, että korkeimman oikeuden vastaus tulisi säännönmukaista muutoksenhakua nopeammin. Lisäksi ennakkopäätös ohjaisi samankaltaisten tapausten käsittelyä jatkossakin.

Ns. hyppyvalituslupamenettely

Valtakunnansyyttäjän toimisto kannattaa työryhmän esitystä ns. hyppyvalitusmenettelyn arvioimisesta. Rikosprosessin tehostamisen ja sujuvoittamisen kannalta olisi merkityksellistä, että korkein oikeus voisi asiassa, jossa hovioikeus ei ole myöntänyt jatkokäsittelylupaa, myöntää valitusluvan ja ratkaista suoraan havaitsemansa mahdollisen ennakkopäätöskysymyksen sekä sen pohjalta asian jatkokäsittelytarpeen.

10. Digitalisaatiota ja sähköisiä menetelmiä koskevat kehittämissuositukset

Syyttäjälle ja esitutkintaviranomaiselle yhteinen sähköinen työskentelyalusta

Yhteisen työalustan merkitys on kasvanut huomattavasti Vitja-hankkeen muutosten myötä. Lähtötulevaisuudessa ei olla pääsemässä tiedonsiirron ja käsittelyn osalta suunniteltuun toimintamalliin. Tämän vuoksi rikosprosessissa joudutaan turvautumaan vanhoihin menetelmiin. Poliisihallituksen, tuomioistuinviraston ja Syyttäjälaitoksen kokouksessa Vitja-hankkeen muutosten vuoksi 30.5.2023 todettiin yhteisesti, että yhteinen tietoaalusta esitutkintaviranomaisten ja oikeusviranomaisten käyttöön on äärimmäisen tärkeä kehityshanke. Poliisilla on ollut jo vireillä ns. Timantti-hanke, joka voisi vastata tätä tarvetta.

Sähköinen asiointi esitutkinnassa: sähköinen vahvistus rikosilmoituksesta asianomistajalle, esitutkintapäätös asianosaisille myös sähköisesti ja asianosaisen kuuleminen esitutkinnassa sähköisesti

Kuulustelun tallentaminen ja äänitallenteiden käytön lisääminen

Valtakunnansyyttäjän toimisto yhtyy työryhmän näkemykseen siitä, että äänitallenteen käyttö poistaisi väitteitä kuulustelun kulusta, epäasiallisuudesta ja kuulustelijan kirjaamasta tulkinnaasta ja näkemyksestä kuultavan kertomasta, kun kertomus voitaisiin kuunnella sanatarkasti jälkikäteen.

Valtakunnansyyttäjän toimisto toteaa, että syyttäjän työn sujuvuuden ja joutuisuuden kannalta syyttäjän käytössä tulisi olla äänitallenteen lisäksi sen litterointi.

Rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmien tarkastelu ja kehittäminen

Rikosprosessiketjun toimijat ovat eri hallinnon aloilla ja työskentelevät eri järjestelmillä ja eri ympäristöissä. Tästä aiheutuu tällä hetkellä ongelmia ja tehottomuutta rikosoikeuden hoidolle. Esimerkkinä problematiikasta voidaan nostaa esille syyttäjien poikkeamaoikeus käyttää poliisin Patja-järjestelmää välttämättömien virkatehtävien hoitamiseen rikosasioissa. Nykyistä toimintamallia ollaan poistamassa. Syyttäjät eivät saisi enää jatkossa käyttää Patja-järjestelmää OM:n Valtti ympäristön laitteilla vaan syyttäjien olisi tehtävä Patjan käyttö TUVE-ympäristössä. Tämä toimintamalli on epätarkoituksenmukainen ja kallis. Syyttäjän työn tekeminen kahdessa ympäristössä ja kaksilla eri laitteilla ei ole järkevää. Uudistus saattaa johtaa tilanteeseen, jossa syyttäjillä ei ole enää tosiasiallista mahdollisuutta käyttää Patja-järjestelmää rikosasioiden hoitamisessa, mikä haittaisi käsittelyä merkittävästi.

Järjestelmien toiminnallisuuden ja mahdollisten riskien arvioinnissa on katsottava rikosketjua kokonaisuutena eikä järjestelmiä koskevia ratkaisuja voida tehdä vain yhden toimijan perspektiivistä. Näissä tilanteissa korostuu VM:n rooli tiedonhallintalain mukaisena järjestelmiä koskevien hankkeiden valvojana. Valvonta ja ohjaus VM:stä on oltava tehokasta ja aktiivista ja ohjata kokonaisuuksien hahmottamiseen.

AIPA-järjestelmä otetaan käyttöön rikosasioissa kokonaisuutena 2024 aikana. Järjestelmä valmistuu MVP-toiminnallisuuksina, mikä tarkoittaa, että siitä puuttuu määriteltyjä ominaisuuksia. AIPA-järjestelmän kehittämisen rahoittamiseen ja ohjaukseen on resurssoitava lähivuosina riittävästi varoja, jotta järjestelmän käyttöönotosta johtuva tuottavuuden lasku saadaan mahdollisimman nopeasti korjattua edistyneemmillä toiminnallisuuksilla.

11. Ehdotusten vaikutukset

Lausunnonantajien mahdolliset huomiot ehdotusten taloudellisista tai muista huomioon otettavista vaikutuksista organisaation toimintaan

12. Muut huomiot

Muita huomioita työryhmän ehdotuksista

Koivisto Ari-Pekka
Syyttäjälaitos

Tamminiemi Tuire
Syyttäjälaitos - Tuire Tamminiemi